

ZAGADNIENIE 2

Jednogłosowa muzyka wczesnego średniowiecza

1) Chorał gregoriański.

a) Geneza członów nazwy: „chorał” („chorus”) i „gregoriański” („Gregorius”), znaczenie działalności papieża Grzegorza I Wielkiego (VI/VII w.); ryty chorału gregoriańskiego.

b) Charakterystyka śpiewów chorałowych:

- typ melodyki (przeważają pochody sekundowe);
- rejestr (odpowiada skali głosu tenorowego);
- ambitus (zwykle melodia zamyka się w obrębie oktawy);
- rytmika (swobodna, podporządkowana tekstowi);
- skale kościelne, siedmiostopniowe, o kierunku wznoszącym (autentyczne: dorycka – od „d”, frygijska od „e”, lidyjska od „f” i miksolidyjska od „g” oraz plagalne, budowane o kwartę niżej od autentycznych: hypodorycka, hypofrygijska, hypolidyjska i hypomiksolidyjska; każda skala ma swój tonus finalis);
- sposoby opracowywania tekstu słownego (sylabiczny, neumatyczny, melizmatyczny, psalmodyczny).

c) Zastosowanie chorału w liturgii:

- msza (ordinarium missae czyli części stałe mszy: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei oraz proprium missae czyli części zmienne mszy: Introitus, Graduale, Alleluja lub Tractus, Offertorium, Communio);
- nabożeństwa pozamszalne, których kolejność wyznaczył św. Benedykt w VI w. – tzw. Reguła św. Benedykta (horae maiores czyli większe godziny kanoniczne, odprowadzane o wyznaczonych porach dnia: matutinum/jutrznia przed wschodem słońca, laudes/chwalby o wschodzie, vesperae/nieszpory o zachodzie, completorium/kompleta przed snem oraz horae minores czyli mniejsze godziny kanoniczne odprowadzane o wyznaczonych godzinach: prima o 6.00, tertia o 9.00, seksta o 12.00, nona o 15.00);
- dramaty liturgiczne (m.in. „Quem queritis?” – nawiedzenie Grobu Pańskiego, „Ludus Danielis/„Gra o Danielu”); usunięcie dramatów z liturgii przez Sobór Trydencki.

d) Zapis chorału gregoriańskiego:

- notacja literowa – Boecjusz (V/VI w.);
- notacja graficzna - cheironomiczna oraz diastematyczna: bezliniowa i liniowa;
- obecnie – zapis na 4 liniach;
- księgi liturgiczne (m. in. antyfonarz, gradual);
- „wynałazki” Gwidona z Arezzo, autora traktatów teoretycznych z XI w. (zapis melodii na 2, a później na 4 liniach; solmizacja; ręka Gwidona).

e) Tropcy i sekwencje (jednogłosowe wstawki w chorale gregoriańskim – tekstowe, muzyczne lub tekstowo-muzyczne):

- geneza (od IX w., urozmaicanie i „upiększanie” chorału, podkreślanie rangi uroczystości kościelnych);
- sekwencje jako szczególne rodzaje tropów (samodzielne wstawki tekstowo-muzyczne wykonywane po części Alleluja lub Tractus);
- autorzy sekwencji: Notker Balbulus, Adam de Saint-Victor, Vipo z Burgundii, Stephan Langton, Tomasz z Celano, Tomasz z Akwinu);
- najśłynniejsze sekwencje: „Victimae paschali laudes” na Niedzielę Wielkanocną, „Veni Sancte Spiritus” na Zesłanie Ducha św., „Lauda Sion Salvatorem” na Boże Ciało, „Dies irae” w mszy za zmarłych, „Stabat Mater” na święto Matki Boskiej Bolesnej);
- Sobór Trydencki (1545-1563) i jego wpływ na dalsze losy tropów i sekwencji.

2) Monodia świecka.

a) Poezja w języku łacińskim:

- działalność wędrownych goliardów i scholarzy (wagantów) oraz zonglerów;
- cechy charakterystyczne muzyki, (proste melodie oparte na skalach kościelnych, budowa zwrotkowa pieśni, metryczność, czasem taneczny charakter, muzyka z akompaniamentem instrumentów);
- tematyka utworów (miłosna, biesiadna, satyryczna, moralizatorska, opisy przyrody, radość z nadejścia wiosny);
- zabytki – rękopis z XIII w. „Carmina Burana”, odnaleziony w 1847 r. w opactwie benedyktyńskim Benediktbeuern w Niemczech (notacja – neumy bezliniowe).

b) Francja – poezja w językach lokalnych:

- trubadurzy (langue d’oc czyli język prowansalski) i truwerzy (langue d’oil), okres działalności (XI-XIII w.);
- przedstawiciele (trubadurzy: książę Wilhelm Akwitański, Bernart de Ventadorn, Peire Vidal, Raimbaut de Vaqueiras; truwerzy: Thibaut IV – król Navarry, Adam de la Halle);
- gatunki poetycko-muzyczne (trubadurzy: canzo, sirvente, alba, pastorela, pieśni taneczne: ballada i dansa; truwerzy: chanson de geste, chanson de toile, pieśni taneczne: rondo, ballada i virelai);
- instrumentarium (lutnia, harfa, zespoły instr., zabytki muzyczne uwzględniają tylko linię melodyczną głosu wok., partie instr. - improwizowane);
- tematyka utworów (miłosna, pasterska, hołdownicza, okolicznościowa, wyprawy krzyżowe).

c) Niemcy – poezja w języku niemieckim: minnesingerzy (XII-XIV w.):

- przedstawiciele (Walther von der Vogelweide, Wolfram von Eschenbach, Neidhardt, Tannhäuser, Heinrich von Meissen czyli Frauenlob);
- gatunki poetycko-muzyczne (Minnelied – odpowiednik prowansalskiej canzo, Tagelied – odpowiednik alby, Kreuzlied – porównywana z sirvente);
- tematyka utworów (jak u trubadurów i truwerów);
- działalność szkoły śpiewaczej w Moguncji, której założenie przypisywane jest Frauenlobowi (meistersingerzy).

d) Hiszpania – poezja w języku galeo (galijsko-portugalskim):

- przedstawiciele (Alfons X Mądry, król Kastylii);
- zabytki – “Cantigas de Santa Maria”, zbiór ok. 400 pieśni różnych autorów.

e) Polska – poezja w języku polskim:

- zabytki („Pieśń o Wicklefie” Jędrzeja Gałki, „List żaka krakowskiego do panny Heleny”, „Pieśń o pani co nie chciała dać owsa koniowi żaka”).